



فرایندهای تغییر و تحول منطقه‌ای و تأثیر آن بر رقابت ژئوپلیتیکی ترکیه ۲۰۲۲-۲۰۱۶ (مدیترانه شرقی، قفقاز جنوبی و بحران اوکراین)



ابراهیم باقری* - دکتر محمدرضا مجیدی** - فرشاد عظیمی***

This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

چکیده

از آنجاکه سیستم جهانی به‌طور فزاینده‌ای ناپایدار و ترک خورده است، در میانه یک سری از فرآیندهای تغییر و تحول منطقه‌ای قرار داریم که امکان تغییرات اساسی در نظم سنتی و متعاقب آن در الگوهای رفتاری بازیگران ایجاد کرده است. این فرایندهای تغییر و تحول، منجر به تحولات اساسی در شیوه‌های سنتی پیگیری منافع و به‌طور کلی راهبردهای سیاست خارجی بازیگران جهانی و منطقه‌ای شده است. در این راستا ترکیه به دلیل داشتن موقعیت ژئوپلیتیکی مهم به دنبال تامین منافع خود در سیاست خارجی در اثر فرایندهای تحول منطقه‌ای، به‌طور هم‌زمان در بسیاری از جبهه‌ها از مدیترانه شرقی گرفته تا قفقاز جنوبی و بحران اوکراین به علت شکاف‌های قدرتی که در جغرافیای مجاور پدید آمده است، در یک رقابت ژئوپلیتیکی مداوم قرار دارد. سؤال پژوهش حاضر این است که فرایندهای تغییر و تحول منطقه‌ای ایجاد شده در مناطق مدیترانه شرقی، قفقاز جنوبی و بحران اوکراین چه تأثیری بر رقابت‌های ژئوپلیتیکی ترکیه بین سال‌های ۲۰۲۲_۲۰۱۶ داشته است؟ فرضیه پژوهش حاضر این است که ترکیه از سال ۲۰۱۶ پس از کودتای نافرجام، در تحولات منطقه‌ای یاد شده با اتخاذ رویکرد تعاملی-تقابلی و فرصت طلبانه با تأکید بر اصل خودیاری به دنبال ائتلاف‌سازی‌های منعطف و پویا و شکل‌دهی به فضای حیاتی و مناطق متحد در راستای تامین منافع در روندهای نوپدید سیاست خارجی بوده است.

کلیدواژگان

ترکیه، رقابت‌های ژئوپلیتیکی، بحران اوکراین، شرق مدیترانه، قفقاز جنوب

* دانشجوی دکتری مطالعات منطقه‌ای (گرایش اروپا) دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران.
** دانشیار گروه مطالعات منطقه‌ای دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، تهران، ایران/ نویسنده مسئول، ایمیل: mmajidi@ut.ac.ir
*** کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای (گرایش خاورمیانه) دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

مقدمه

اساساً فرایندهای تغییر و تحول در دوران گذار، فرصت‌های بیشتری برای واحدهای سیاسی در سیاست خارجی فراهم می‌سازد تا سطحی از بازیگری مستقل در معادلات بین‌المللی داشته باشند. در چارچوب چنین فضایی، دولت‌ها با ارزش‌های سیاسی، موقعیت جغرافیایی، قابلیت‌های مادی و تهدیدهای امنیتی متفاوت، دیگر تعریف‌ایستایی از دوستی و دشمنی با یکدیگر ندارند و به موازات بازیگری در منافع ملی و موقعیت بین‌المللی خود، الگوی دوستی و دشمنی آن‌ها نیز متحول می‌شود که مرزبندی مشخصی برای آن نمی‌توان ایجاد کرد. در این راستا همچون سایر قدرت‌های نوظهور، رهبران ترکیه با قرائتی فرصت‌طلبانه از شرایط نوظهور محیطی اقدام به بازتعریف قلمرو نفوذ و منافع خود در سیاست خارجی کرده است. در چارچوب چنین بازتعریف منفعی، ترکیه رویکرد منطقه‌گرایی فعال به‌ویژه در شرق مدیترانه، قفقاز جنوبی و اخیراً در بحران اوکراین را باهدف تلاش برای ارتقای موقعیت بین‌المللی این کشور و تأثیرگذاری بر دستورکارها و معادلات در حال تغییر جهانی و منطقه‌ای در دستور کار قرار داده است. در این چارچوب همچنان که انگیزه‌های ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی رقابتی در محیط پیرامونی از نقش محوری در سیاست خارجی این کشور برخوردار است، سازوکارهای ائتلاف‌سازی و اتحادسازی راهبردی ترکیه نیز متحول شده است. در دهه گذشته، ائتلاف‌سازی هنجارمحور و بلندمدت جای خود را به شراکت راهبردی کوتاه‌مدت، عمل‌گرایانه و مسئله‌محور در سیاست خارجی ترکیه داده است؛ که به نحوی گزینه‌های منافع محور در چهارچوب ابتکارات چندجانبه و دوجانبه را برجسته کرده است. از طرفی دیگر وضعیت رزونانسی‌در سیاست خارجی و امنیتی ترکیه ناشی از رقابت‌های سیاسی، تضاد و تقابل منافع، پیچیدگی و گستردگی متغیر مؤثر خارجی در روابط میان کشورها در سطح منطقه‌ای موجب شده تا ابزارها و گزینه‌های اقدام سیاست خارجی ترکیه به‌طور اجتناب‌ناپذیری امنیتی، نظامی و محاصره حوزه نفوذ خود باشد. پویایی‌هایی رقابتی موجود در قفقاز جنوبی، مدیترانه شرقی و بحران اوکراین بطور واضح نشان می‌دهد که ترکیه براساس منافع خود گاهی بصورت رقابتی با دیگر قدرت‌های منطقه‌ای و گاهی بصورت مشارکتی در سیاست خارجی عمل می‌کند.

در این راستا سؤال پژوهش حاضر این است که فرایندهای تغییر و تحول منطقه‌ای ایجاد شده در مناطقی مانند شرق مدیترانه، قفقاز جنوبی و بحران اوکراین چه تأثیری بر رقابت‌های ژئوپلیتیکی ترکیه بین سال‌های ۲۰۲۲-۲۰۱۶ داشته است؟ فرضیه پژوهش حاضر این است که این کشور از سال ۲۰۱۶ پس از کودتای نافرجام در تحولات منطقه‌ای یاد شده با اتخاذ رویکرد تعاملی-تقابلی و فرصت‌طلبانه با تأکید بر اصل خودیاری در چارچوب این فرآیندها به دنبال ائتلاف‌سازی‌های

^۱. Resonance

^۲. تأثیر تغییرات سریع منطقه‌ای پیرامون ترکیه موجب شده که این کشور برای تأمین هرچه بیشتر منافع و حفظ جایگاه خود از سیاست خارجی واحدی پیروی نکند و مدام برای پیشبرد اهداف خود چرخش‌های تاکتیکی را در روابط خود با کشورها در پیش بگیرد. این وضعیت رزونانسی ترکیه و فرصت‌طلبی برای به حداکثر رساندن دستاورها و منافع خود در سه موضوع مدیترانه شرقی، بحران اوکراین و قفقاز جنوبی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

منعطف و پویا و شکل‌دهی به فضای حیاتی و مناطق متحد در راستای تأمین منافع در روندهای نوپدید سیاست خارجی بوده است. شرایطی که نشان می‌دهد این کشور علیرغم عضویت در ناتو به‌عنوان مهم‌ترین نهاد نظامی - امنیتی غرب، متناسب با شرایط ژئوپلیتیکی خود در جهت ارائه‌ی تصویری جدید از این کشور به‌عنوان بازیگری فرصت طلب در نظام بین‌الملل در پیگیری منافع چه از راه تقابل و چه از راه تعامل است.

۱- پیشینه پژوهش

پژوهش‌های انجام شده در رابطه با موضوع حاضر را می‌توان بطور کلی به دو دسته تقسیم کرد. دسته اول، آثاری هستند که با رویکرد کلی و متناسب با تحولات بین‌المللی و منطقه به بررسی سیاست خارجی ترکیه می‌پردازند.

لارس هاگوم^۱ در مقاله «سیاست خارجی ترکیه در دوره اردوغان: تغییر در جهت‌گیری بین‌المللی؟» (Haugom, 2019: 206-223). به تغییرات قابل توجهی که در سیاست خارجی ترکیه در دوران ریاست جمهوری رجب طیب اردوغان به‌ویژه پس از کودتای نظامی سال ۲۰۱۶ رخ داده است اشاره می‌کند. در این پژوهش به این پرداخته می‌شود که این تغییرات منجر به تمرکز شدید بر امنیت ملی، سبک قاطعانه در اجرای سیاست، ترجیح روابط مبتنی بر مبادلات و تلاش برای استقلال راهبردی می‌گردد. اما در پژوهش حاضر سعی کردیم این مساله را مورد توجه قرار دهیم که ترکیه به دلیل موقعیت ژئوپلیتیکی خود در تلاش هست تا فرآیندها و تحولات منطقه‌ای را با استفاده از ابزارهای خود به گونه‌ای هدایت کند که در راستای تأمین منافع توسعه‌طلبانه خود باشد. بنابراین نیاز دارد برای عملی شدن این اهداف به همراه دیپلماسی سخت و نظامی با همه طرف‌ها وارد مذاکره پیرامون تحولات منطقه‌ای شود.

مقاله ولی گل محمدی با عنوان «تحول در فرهنگ راهبردی و دکترین امنیت ملی ترکیه؛ چرخش یا توازن در سیاست خارجی؟» (گل محمدی، ۱۴۰۰: ۷۳-۱۰۴؛ Golmohammadi, 2021) (73-104) به تحول در فرهنگ و دکترین امنیت ملی ترکیه در سیاست خارجی اشاره می‌کند و چنین نتیجه‌گیری می‌کند که سیاست خارجی ترکیه در رویکردهای بین‌المللی صرفاً در حالت چرخشی محوری قرار دارد یا متناسب با شرایط نوین بین‌المللی سعی در بازسازی آن بر اساس منافع و دکترین امنیت ملی خود دارد. این پژوهش در مجموع رویکرد ترکیه را در سیاست خارجی چندوجهی و واگرایانه و مسئله محور می‌داند. اما در پژوهش حاضر سعی شده به تأثیر فرآیندهای تغییر و تحول منطقه‌ای موجود در قفقاز جنوبی، شرق مدیترانه و بحران اوکراین بر رویکرد رقابتی- مشارکتی سیاست خارجی ترکیه پرداخته شود.

دسته دوم آثار به‌صورت موردی و مسئله محور به موضوع پرداخته‌اند. برای مثال مقاله فیلیپ سانچز تاپیا^۲ با عنوان «اقدام متعادل کننده سیاست خارجی ترکیه و جنگ در اوکراین» (Tapia,

¹. Lars Haugom

². Felipe Sánchez Tapia

(19-1: 2022) به تلاش‌های قابل توجه ترکیه برای ایفای نقش خود به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای می‌پردازد و نتیجه‌گیری می‌کند که اختلاف منافع با شرکا و متحدان غربی خود و دیدگاه‌های متفاوت در مورد مشکلات منطقه‌ای به‌ویژه مسائل مربوط به امنیت خود، دولت ترکیه را بر آن داشت تا سیاست خارجی گاه متفاوت تری را بر اساس منافع خود اتخاذ کند. همچنین مقاله صادق اونای با عنوان «رقابت جهانی در مدیترانه شرقی و موقعیت ترکیه: ژئوپلیتیک انرژی، امنیت، محور توسعه» (Unay, 2021: 363-387) به اهمیت راهبردی مدیترانه شرقی و کشف ذخایر غنی هیدروکربنی در منطقه اشاره می‌کند؛ همچنین در این پژوهش، سیر تحول تاریخی امنیت انرژی به‌عنوان مفهومی از اقتصاد سیاسی، سیاست‌های انرژی اتحادیه اروپا، پویایی‌های منطقه‌ای در مدیترانه شرقی، سناریوهای تجاری‌سازی منابع گاز طبیعی و اقدامات دیپلماتیک و اقتصادی اخیر ترکیه را در این منطقه مورد بررسی قرار می‌دهد. در مجموع در این دو مقاله مسئله محور اخیر بررسی رقابت برای تأمین منافع در چهار چوب یک دیدگاه تک‌محوری بوده در حالی که در پژوهش حاضر سعی شده به‌تمامی جوانب امر از دیدگاه‌های متفاوت در رویکرد سیاست خارجی در رقابت منطقه‌ای از منظر نظریه‌ی ژئوپلیتیکی نگاه شود.

۲- چهار چوب نظری

ژئوپلیتیک بررسی روابط متقابل سیاست، جغرافیا و قدرت و تأثیر هریک از آن‌ها بر رقابت قدرت‌ها در مورد منطقه‌ای خاص است. در واقع، ژئوپلیتیک نتایج جغرافیایی یک سیاست است که به تبیین نقش عوامل جغرافیایی در سیاست کشورها می‌پردازد؛ زیرا تحولات سیاسی همیشه در یک محیط جغرافیایی اتفاق می‌افتد و عوامل جغرافیایی در روند پدیده‌های سیاسی تأثیرگذار هست چرا که زمینه‌های ژئوپلیتیک شامل «مسائل سرزمینی»، «موقعیت جغرافیایی»، «هژمونی منطقه‌ای»، «رویکرد امنیتی»، «پیمان‌ها و ائتلاف‌ها» و «همسایگی و تعداد همسایگان» هست (موسوی و دیگران، ۱۳۹۹: ۸۱۱)؛ (Mousavi et al., 2021: 811). در این خصوص، نظریه‌های متعددی ارائه شده است، به‌طور مثال جفری پارکر مفهوم ژئوپلیتیک را بررسی روابط بین‌المللی از زاویه فضای جغرافیایی تحلیل می‌کند (Parker, 1998: 5) و یا الکساندر مورفی^۱ باور دارد که ژئوپلیتیک بررسی تأثیر تقسیمات، توزیع جغرافیایی و نظریات در رفتار سیاست فراتر از مقیاس دولت است (Murphy, 2015). به‌طور کلی مقصود اصلی در ژئوپلیتیک تفوق خواهی/سلطه و ایجاد کنترل بر امور مناطق توسط دو یا چند کشور جهت دسترسی به منابع (اعم از مادی و معنوی) و یا همکاری، ائتلاف جهت رسیدن به منافع مشترک است. آلفرد ماهان^۲ یکی از نظریه‌پردازان شاخص در زمینه ژئوپلیتیک «توان

¹. Sadik ÜNAY

¹. Geoffrey Parker

³. Alexander Murphy

⁴. Alfred Thayer Mahan

دریایی»^۱ اساس قدرت ملی می‌دانست که سلطه بر دریاها، به‌خصوص تنگه‌های راهبردی، برای وجود قدرت‌های بزرگ ضروری است اما مکیندر^۲، یکی دیگر از نظریه‌پردازان ژئوپلیتیک به منطقه محوری در سیاست بین‌الملل به نام «قلب زمین»^۳ که از اروپای شرقی تا جلگه‌های سبیری امتداد می‌یابد و نواحی آن (اوراسیا)^۴ نام دارد معتقد هست (احمدی و دیگران، ۱۳۹۶: ۵۹)؛ (Ahmadi et.al., 2017: 59).

درواقع ژئوپلیتیک درصدد ایجاد یک رابطه منطقی میان منافع ملی و نوع راهبرد کشورهاست. این رویکرد با تأکید بر چهار مفهوم خودکفایی، فضای حیاتی، مناطق متحد و مرزهای طبیعی سعی می‌کند به تبیین این رابطه بپردازد (Zhiding & Dadao, 2016: 1770). در این راستا یکی از موضوعات مهم در ژئوپلیتیک «روابط ژئوپلیتیکی»^۵ هست که به بررسی تأثیرات مولفه‌های جغرافیایی بر روابط بین دولت‌ها می‌پردازد. بنابراین می‌توان الگوهای رفتاری مسلط میان دولت‌ها به واسطه ی نوع روابطشان با یک دیگر بین چهار الگوی «تعامل»، «تقابل»، «رقابت»، «سلطه» و «نفوذ» تقسیم‌بندی کرد.

تعریف	الگو
تعامل ژئوپلیتیک عبارت است از وضعیتی که در آن منافع دولت‌ها در تعامل با دیگر دولت‌ها تامین می‌شود.	تعامل
تقابل ژئوپلیتیک عبارت است از وضعیتی که در آن دولت‌ها تامین منافع خود را در تقویت موقعیت و منزلت خود از راه خارج کردن و یا منصرف کردن دیگر دولت‌ها از رسیدن به هدف مطلوب هست.	تقابل
رقابت ژئوپلیتیک به وضعیتی اطلاق می‌شود که در آن دولت‌ها بطور مستمر با یکدیگر در راستای گسترش منافع خود رقابت می‌کنند و به دنبال تغییر وضع موجود به نفع خود هستند.	رقابت
در الگوی ژئوپلیتیکی مبتنی بر سلطه به دلیل نامتوازن بودن قدرت دولت‌ها، رابطه‌ای یک سویه و از بالا به پایین بین دولت ضعیف و قدرتمند شکل می‌گیرد بطوری که دولت قدرتمند بطور مستقیم و غیرمستقیم بر سیاست‌های دولت‌های ضعیف تأثیر می‌گذارد	سلطه
نفوذ ژئوپلیتیکی عبارت است از ظرفیت و توان یک بازیگر برای تغییر یا تحمیل رفتاری خاص بر بازیگری دیگر در سیستم بین‌المللی.	نفوذ

جدول ۱. الگوی روابط ژئوپلیتیک (موسوی و دیگران، ۱۳۹۹: ۸۱۱)

Table 1. Pattern of geopolitical relations (Mousavi et.al., 2021: 811)

¹ . Sea power

² . Halford Mackinder

³ . Heartland

⁴ . Eurasia

⁵ . Geopolitical relations

⁶ . Interaction

⁷ . Contrast

⁸ . Competition

⁹ . Domination

در این راستا با توجه به الگوی روابط ژئوپلیتیک بالا ترکیه به دلیل قرار گرفتن در کمربند ژئوپلیتیک شبه‌جزیره آناتولی، جایگاه مهمی در ژئوپلیتیک این منطقه برای خود متصور هست. از این رو، برداشت‌های سیاست خارجی، فرصت‌ها و تهدید ملی این کشور همواره متأثر از موقعیت این کشور و آسیب‌پذیری یا بهره‌برداری آن در برابر منافع قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای بوده است که در دوره‌های مختلف، مسئله امنیت ملی را در اولویت سیاست خارجی ترکیه قرار داده است. در چارچوب چنین فضایی، برداشت‌ها از موقعیت ژئواستراتژیک ترکیه در دوره حزب عدالت و توسعه را می‌توان به دو دوره زمانی تقسیم کرد. دوره اول (۲۰۰۶-۲۰۱۶) تحت تأثیر دکترین عمق راهبردی داوود اوغلو هست که مجاورت با بالکان، قفقاز جنوبی، آسیای مرکزی و خاورمیانه را فرصت بی‌سابقه‌ای به خاطر ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی، ژئوکالچری و ژئواکونومیکی این مناطق برای ترکیه به‌عنوان یک کشور مرکزی که می‌تواند نقش رهبری را در مناطق مختلف بر عهده بگیرد، قائل بود به همین دلیل به دنبال شکل دهی به یک الگوی ژئوپلیتیک تعاملی بود تا با ایجاد همگرایی میان دولت‌ها به منافع مشترک دست یابند. اما بعد بالای آرمان‌گرایانه / اخلاقی گرایانه این رویکرد و ایجاد مشکلات نوظهور در سراسر مناطق همجوار ترکیه مانند همکاری یونان و اسرائیل در حوزه ی انرژی مدیترانه شرقی، تسلط روسیه بر کریمه، شکست مذاکرات صلح با کردها و کودتای ۱۵ ژوئیه ۲۰۱۶ قدرت‌پایداری نداشت و دولت مجبور شد آن را به تدریج کنار بگذارد (Askerov, 2017: 150).

دوره دوم سیاست خارجی ترکیه (بعد از ۲۰۱۶) تحت تأثیر همان فرآیندهای تغییر و تحول منطقه‌ای که در بالا اشاره شد، به منظور پیگیری اهداف پیشینه‌سازی نفوذ و قدرت منطقه‌ای و کمینه‌سازی تهدیدات امنیت ملی به مراتب ملی‌گرایانه‌تر، توسعه طلبانه‌تر، قاطع‌تر و متناسب با شرایط ژئوپلیتیکی و تحولات منطقه‌ای براساس منافع این کشور گاه‌ها یک الگوی تعاملی به خود می‌گیرد و با تغییر شرایط گاه‌ها الگوی تعاملی به خود می‌گیرد. بنابراین این سیاست ژئوپلیتیکی با الگوی تعاملی-تقابلی در امور منطقه‌ای را می‌توان در شرق مدیترانه، قفقاز جنوبی و بحران اوکراین مشاهده کرد بطوری که فرآیندهای تغییر و تحول منطقه‌ای به‌عنوان متغیر مستقل موجب شده تا ترکیه در یک رقابت ژئوپلیتیکی (متغیر وابسته) بر اساس یک الگوی تعاملی-تقابلی متناسب با شرایط جغرافیایی خود با سایر کشورهای منطقه‌ای قرار گیرد (Yesiltas, 2020: 289-294).

۳- سیر تاریخی تغییر در رویکرد خارجی ترکیه تحت تأثیر تحولات منطقه‌ای

بعد از به قدرت رسیدن حزب عدالت و توسعه در ترکیه در سال ۲۰۰۲، شاهد رویکرد جدیدی در سیاست خارجی این کشور نسبت به مناطق همجوار بودیم. سیاستی که از حالت محافظه‌کارانه قدیم، خارج و تبدیل به سیاستی فعال همراه با تنش‌زدایی در محیط پیرامونی و در چهارچوب نظریه عمق راهبردی داوود اوغلو بود. در این راستا شاهد افزایش روابط اقتصادی-سیاسی این کشور با

¹. Strategic Depth Doctrine

نظام‌های منطقه‌ای مجاور خود از جمله خاورمیانه و شمال آفریقا، قفقاز جنوبی، آسیای مرکزی و بالکان بودیم. داوود اوغلو معتقد بود که ترکیه کشوری مرکزی است که به‌طور هم‌زمان به تمام مناطق همجوار تعلق دارد (Askerov, 2017: 151).

باین‌حال، علی‌رغم موفقیت نسبی در این سیاست آرمان‌گرایانه تا اوایل سال ۲۰۱۱، با آغاز جنبش عربی این سیاست در نتیجه تحولات منطقه‌ای و درونی ترکیه دیگر نتایج مورد انتظار را برآورده نمی‌کرد. در این راستا بین سال‌های ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۵ چند تحول مهم منجر به تشدید نگرانی‌های امنیتی ترکیه شده بود. از یک‌سو گُردهای شمال سوریه به‌طور یک‌طرفه در منطقه روزاوا (کردستان غربی) توانستند مناطقی را در نزدیکی مرز ترکیه و سوریه را از دست داعش آزاد کنند و توافق صلح بین کردها و دولت نیز به سرانجامی نرسید، از طرفی دیگر در مدیترانه شرقی بین کشورهای آن حوزه همچون یونان- مصر و یونان- اسرائیل با حمایت قدرت‌های اروپایی توافقات انرژی صورت گرفت که احساس تنگنای امنیتی ژئوپلیتیکی ترکیه را در معادلات شرق مدیترانه بیش‌ازپیش بالا برد. در چنین شرایطی دولت اردوغان که در بعد سیاست خارجی در مناطق همجوار در تنگنای راهبردی گیر کرده بود در ژوئیه ۲۰۱۶ شاهد کودتای نظامی نیز شد (Askerov, 2017: 155) از آن زمان به بعد این کشور می‌کوشد تا به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای مستقل که نه تنها در محیط منطقه‌ای بلکه نظام جهانی به‌عنوان یک مدل موفق که بر سیاست خارجی خود تکیه کرده عمل کند (Haugom, 2019: 212). به همین دلیل می‌توان عملیات نظامی ترکیه در سوریه باهدف جلوگیری از خواست کردها برای ایجاد یک کریدور از شمال عراق تا آب‌های مدیترانه در شمال سوریه و جنوب مرزهای ترکیه (صفوی و شمش آبادی، ۱۴۰۰: ۳۵) (safavi & shamsabadi, 2022: 35) استقرار نظامی در لیبی، اعزام کشتی‌های جنگی برای اکتشاف هیدروکربن‌ها در آب‌های مورد ادعای یونان و قبرس را باهدف ایجاد تغییرات ژئوپلیتیکی در چارچوب ادراک جدید اردوغان در بهره‌گیری از یک راهبرد دفاعی در پیشبرد سیاست خارجی تحلیل کرد که گفته بود «ترکیه هدف واقعی محاصره‌ای است که از قفقاز تا بالکان، از دریای سیاه تا مدیترانه و مناطق مجاور آن ادامه دارد، تا زمانی که ترکیه قوی باشد، هیچ‌یک از این سناریوها موفق نخواهند شد» (Yackley, 2020).

به همین جهت شاهد افزایش هزینه‌های نظامی ترکیه هستیم که نه تنها با موضوع تهدیدات امنیتی و تروریسم مرتبط است بلکه حتی سهم بیشتر آن ریشه در ترجیحات سیاست خارجی و سیاست‌های منطقه‌ای ترکیه دارد که منجر به افزایش تمایل در ملی شدن صنعت دفاعی شده است؛ همان‌طور که خواهیم دید، تحولات ژئوپلیتیکی مانند جنگ قره‌باغ در قفقاز جنوبی و تحولات جنگ اوکراین با تأثیر جهانی، انگیزه قابل توجهی به این تلاش می‌دهد. علی‌رغم ضعف این رویکرد، جنگ اوکراین و ایجاد توازن و بهره‌برداری بی‌نظیر از فرصت ایجادشده در تنش غرب و شرق، نشان داد که این کشور علی‌رغم عضویت در ناتو به‌عنوان مهم‌ترین نهاد نظامی-امنیتی غرب، متناسب با شرایط ژئوپلیتیکی خود در جهت ارائه‌ی تصویری جدید از نقش خود به‌عنوان بازیگری عمل‌گرا در نظام بین‌الملل است که نقطه ثقل آن در تکیه بر راهبرد دفاعی و نظامی به‌عنوان اصلی‌ترین اهرم پیشبرد

سیاست خارجی ترکیه است که منجر به ایجاد فرصت‌هایی برای تقویت موقعیت راهبردی ترکیه شده هست (8: Tapia, 2022).

۴- فرآیند تغییر و تحول منطقه‌ای و سیاست ژئوپلیتیکی منطقه‌ای ترکیه

به نظر می‌رسد که جهان در آستانه یک دوره جدید است، دوره‌ای که در آن روند تحول نظام بین‌الملل دارای ویژگی‌هایی هست که با دوره‌های قبل متفاوت است. از برجسته‌ترین این ویژگی‌ها می‌توان به «فرسایش تدریجی قدرت آمریکا، شکاف‌های ژئوپلیتیکی در حال ظهور، فردیت، همکاری‌های پراکنده، برنامه‌های چندلایه و اتحاد‌های پویا اشاره کرد. در مراکز جدید قدرت، اتحاد‌های جدید و رقابت‌های جدید در حال ظهور هستند. همان‌طور که قدرت در حال جابجایی و پراکندگی است، حوزه‌هایی برای رقابت یا همکاری ژئوپلیتیک نیز در حال گسترش است (Sedlmayr et al., 2019: 2). شکل‌گیری شکاف‌های ژئوپلیتیکی در بسیاری از حوزه‌ها در سطح منطقه به‌ویژه در قفقاز جنوبی، شرق اروپا و شرق مدیترانه، باعث کشمکش‌های ضمنی یا صریح قدرت بین بازیگران مختلف می‌شود. در واقع هیچ بازیگری در شکل‌گیری این شکاف‌های ژئوپلیتیکی و جنگ‌های قدرت که می‌تواند با بی‌رهبری در سطح جهانی همراه باشد، جایگاه غالبی ندارد و به‌تنهایی برای تعیین نتیجه کافی نیست. زیرا رقابت‌ها ظاهری پیچیده و چندبعدی از مبارزه چند بازیگر منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای دارد (Oral, 2019: 209). در فرآیند تحول، دولت‌ها و بازیگران غیردولتی ترجیح می‌دهند به‌جای ترسیم خطوط قرمز واضح در روابط خود، به‌صورت پراکنده با یکدیگر برخورد کنند. زیرا ترسیم خطوط مشخص، دامنه عمل این بازیگران را محدود می‌کند و آن‌ها را از بازیگری در سیاست‌های خود بازمی‌دارد. در این فرآیند، پرونده‌هایی که در آن‌ها بازیگران با یکدیگر در ارتباط هستند، مفرد نیستند بلکه متعدد هستند. بنابراین به نفع هیچ بازیگری نیست که روابط را گروگان یک پرونده واحد بگذارد و در فرآیند تحول که شامل یک دستور کار چندلایه است، سایر حوزه‌ها را نادیده بگیرد. به همین دلیل، درحالی‌که بازیگران روابط خود را با یکدیگر انجام می‌دهند، در برخی موارد سازش، در برخی رقابت و در برخی از آن‌ها تعارض منافع وجود دارد (Dervis, 2018).

در این زمینه با گسترش دامنه همکاری یا رقابت جهانی، شکل دادن به جهت ژئوپلیتیک پیچیده‌تر می‌شود. بنابراین زمانی که پویایی قدرت در نوسان است، فرصتی برای ذینفعان وجود دارد تا تصمیم بگیرند که ژئوپلیتیک را به‌صورت تعاملی و یا تقابلی اتخاذ کنند به همین جهت، ترکیه که احساس می‌کرد، امنیت و منافع ملی آن تحت تأثیر تحولات جهانی و منطقه‌ای قبل و حین سال ۲۰۱۶ توسط برخی دولت‌ها و بازیگران غیردولتی تهدید و محدود شده، جهت رفع این تهدیدات و توسعه منافع دست به شکل دهی یک ژئوپلیتیک تعاملی-تقابلی با انعطاف‌پذیری راهبردی باهدف کسب دستاورد بیشتر به یک امر ضروری در سیاست خارجی این کشور تبدیل شود (6: Brende et al., 2020).

اما در مقابل آن، در مصاحبه‌ای که داوود اوغلو نخست وزیر و وزیر امور خارجه سابق ترکیه در نقد راهبرد ترکیه با کانال فوکس ترکیه در سال ۲۰۲۰ انجام داد؛ این چنین اظهار داشت که: «...ترکیه باید در مورد تغییر و تحولات منطقه‌ای و جهانی با سه بال پرواز کند، بال اول؛ با اروپا و اتحادیه اروپا، بال دوم؛ با آمریکا و ناتو و بال سوم؛ با روسیه و چین هست، چون باعث می‌شود ترکیه از هر طرف جدی گرفته شود، هر سه بال در کنار هم هم‌زمان در راهبرد ترکیه باید استفاده شود» (Davutoglu, 2020). در واقع ایشان معتقد به شکل دهی ژئوپلیتیکی با الگوی غالب تعاملی در سیاست خارجی ترکیه در تحولات منطقه‌ای است. اما ترکیبی از از تحولات در محیط ژئوپلیتیکی منطقه و متعاقب آن سیاست خارجی و امنیتی ترکیه پس از کودتای ۲۰۱۶ موجب شد که این کشور جهت تعیین فرصت یا تهدید بودن فرآیندهای تغییر و تحول منطقه‌ای در سند راهبردی وزارت خارجه خود به بررسی سه حوزه اقتصاد، سیاست و اجتماعی و فرهنگی علیه ترکیه بپردازد و بر مبنای فرصت یا تهدید بودن مسائل به ترتیب به دنبال به کارگیری الگوی تعامل یا تقابل در سیاست خارجی خود باشد.

عوامل	مسائل	فرصت/تهدید
سیاست	موقعیت تاریخی، جغرافیایی، ساختار فرهنگی و اقتصادی جمهوری ترکیه، جایگاهی که در روابط بین‌الملل دارد.	فرصت
	سیستم بین‌المللی که در دوران پس از جنگ سرد پدیدار شد. ساختار، پویایی و بازیگران جدید آن.	فرصت
	افزایش مناطق درگیری و امنیت در جغرافیای نزدیک ما، تشدید تهدید	تهدید
اقتصاد	افزایش آسیب‌پذیری‌های منطقه‌ای و دولت‌های ضعیف	تهدید
	انتقال مرکز ثقل در اقتصاد جهانی از کشورهای توسعه یافته به کشورهای در حال توسعه و آسیا	فرصت
	ظهور معماری‌های جدید مشارکت اقتصادی	فرصت
	اهمیت کریدورهای انرژی و حمل و نقل در حوزه اقتصادی و موقعیت جغرافیایی جمهوری ترکیه	فرصت
اجتماعی-فرهنگی	سخت شدن دیدگاه اجتماعی نسبت به پناهندگان	تهدید
	۲. ضد جهانی شدن	تهدید
	تبدیل دیپلماسی فرهنگی به ابزار سیاست خارجی	فرصت

جدول ۲. فرصت یا تهدید بودن مسائل

Table 2. Opportunity or threat of issues (T.C. Disisleri Bakanligi, 2019-2023)

در این راستا در کنار دگرگونی مداوم در نظام بین‌الملل و تحولات منطقه‌ای پیرامون ترکیه شاهد تغییراتی در سیاست خارجی ترکیه جهت پیشبرد منافع خود بر اساس سیاست تعاملی و تقابلی

بودیم. نمونه چنین رویکردی را می‌توان در تحولات شرق مدیترانه، قفقاز جنوبی و بحران اوکراین در چارچوب ادراک جدید ترکیه از فرآیندهای تغییر و تحول منطقه‌ای در پیشبرد سیاست خارجی مشاهده کرد (Yackley, 2020). به همین جهت ترکیه برای رسیدن به اهداف خود در سیاست خارجی متناسب با فرصت و تهدید بودن فرآیندها منطقه‌ای خود شروع به ارزش‌گذاری در شاخص‌های اصلی عملکرد وزارت خارجه تا سال ۲۰۲۳ در سند راهبردی آن وزارت خانه در راستای رسیدن به منافع با الگوی تعاملی کرده هست (Yesiltas & Ozdemir, 2022: 15).

ارزش هدف نهایی طرح (۲۰۲۳)	ارزش اولیه طرح (۲۰۱۸)	شاخص‌های اصلی عملکرد
13	8	تعداد جلسات برگزار شده توسط شورای عالی راهبردی
142	120	تعداد بازدید وزرا و معاونان وزیر از کشورهای مختلف
230	199	تعداد جلسات و رایزنی‌های سیاسی در سطح دوجانبه
588	572	تعداد تفاهم‌نامه‌ها در سطح دوجانبه و روند آغاز تصویب
56	51	تعداد دفعات شرکت در اجلاس سران، کنفرانس‌های که در چارچوب سازمان‌ها برگزار می‌شود و غیره
99	96	تعداد تصمیماتی که ارائه شده
15	20	تعداد تفاهم‌نامه‌های تکمیل شده و امضای چندجانبه قراردادهای
246	242	تعداد دفاتر نمایندگی پیش‌بینی شده برای افتتاح
29	19	تعداد مکانیسم‌ها موثر برای پیشگیری تامین مالی بین‌المللی تروریسم

جدول ۳. ارزش‌گذاری شاخص‌های اصلی عملکرد وزارت خارجه تا ۲۰۲۳

Table 3. Valuation of the main performance indicators of the Ministry of Foreign Affairs until 2023 (T.C. Disisleri Bakanligi, 2019-2023)

حال اگر پویایی‌های اصلی شکل‌دهنده محیط پیرامونی ترکیه طوری باشد که تامین منافع فقط با تقابل با دیگر دولت‌ها عملی شود، راهبردهای دفاعی و امنیتی باهدف رقابت برای ایجاد ژئوپلیتیک مناسب گزینه مورد دلخواه سردمداران ترکیه هست. در نتیجه چنین تحولاتی و به‌ویژه بعد از کودتای سال ۲۰۱۶، ترکیه سعی دارد با محاصره حوزه نفوذ خود از طریق راهبرد دفاعی هم پاسخی به تهدیدات علیه خود بدهد و هم جایگاه راهبردی ترکیه را امور جهانی افزایش دهد (Ozkizil Cik, 2021). باهدف درک و تبیین بهتر اقدامات ترکیه در چارچوب ژئوپلیتیک منطقه‌ای این کشور به

بررسی رویکرد های منطقه‌ای ترکیه از سال ۲۰۱۶ و تأثیر آن بر سیاست خارجی «منطقه‌گرایی فعال» این کشور پرداخته می‌شود.

۴-۱- راهبرد دفاعی ترکیه در سیاست خارجی

اساس راهبرد و سیاست دفاع ملی و امنیتی ترکیه، سند سیاست امنیت ملی^۱، موسوم به «کتاب قرمز» است که هر پنج سال به‌روز شده و منتشر می‌شود، آماده‌سازی و فرآیندهای تجدید، تحت هماهنگی دبیرخانه عمومی شورای امنیت ملی انجام می‌گیرد. اصول اساسی ذکر شده در سند سیاست امنیت ملی، سند پایه راهبرد ستاد کل، وزارتخانه‌ها، مؤسسات عمومی و سازمان‌ها در مورد وظایف و اختیارات آن‌ها است و ستاد کل، راهبرد ملی نظامی ترکیه (توماس)^۲ را مطابق با سند سیاست امنیت ملی تهیه می‌کند (Mevlutoglu, 2016: 18). در سند سیاست امنیت ملی ۲۰۲۳-۲۰۱۹ ترکیه که توسط وزارت دفاع این کشور منتشر شده به برخی از سیاست‌ها و اقدامات در زمینه ملی شدن و درآمدزایی از صنعت دفاعی اشاره شده که شامل کاهش وابستگی خارجی در صنایع دفاعی در سطح سیستم و زیرسیستم، توسعه نسخه‌های پیشرفته محصولات با فناوری های ملی و امکانات محلی، بومی‌سازی در صنایع دفاعی و افزایش صنایع دفاعی بومی‌سازی شده است (Milli Savunma Sanayi Bakanligi, 2019: 44).

در این راستا تأثیرگذاری پویایی‌های منطقه‌ای بر سیاست خارجی ترکیه موجب شده تا تهدیدها و چالش‌های تضعیف‌کننده منطقه‌گرایی فعال ترکیه در محیط پیرامونی مهم‌ترین عامل اثرگذار بر منطقه‌گرایی راهبردی ترکیه در ایجاد فضای حیاتی برای کشنگری فعال ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی باشد (Kirisci & Toygür, 2019). تحولات دهه اخیر در منطقه نه تنها نتایج امنیت محور ایجاد می‌کند، بلکه از نظر اقتصادی و جامعه‌شناختی نیز تأثیرات عمیقی بر نتایج سیاست خارجی و سیاست‌های منطقه‌ای این کشور داشته است. علاوه بر این، ترکیه مجبور است خطوط تدارکاتی را برای گسترش قدرت و اقتصاد و افزایش تعاملات خود با جهان ایجاد کند. ایجاد این خطوط منوط به برقراری امنیت در مناطقی است که این خطوط ایجاد خواهد شد. این مساله منجر به رویکردی شده است که در آن تقریباً اکثر مسائل سیاست خارجی و اقتصادی ترکیه نیازمند یک راهبرد دفاعی فعال باشد.

از منظر راهبردی، دکترین جدیدی به نام «وطن آبی»^۳ در مأموریت‌های برون‌مرزی نیروی دریایی ترکیه طراحی شده است که اهداف ویژه‌ای دنبال می‌کند. دکترین دریایی وطن آبی به‌ضرورت توسعه نفوذ ژئوپلیتیکی ترکیه در آب‌های پیرامونی و دریاهای آزاد اطراف شبه‌جزیره آناتولی اشاره دارد. از نگاه نخبگان نظامی و سیاسی ترکیه، تحقق اهداف عملیاتی وطن آبی به‌عنوان دارایی راهبردی برای تحکیم استقلال ترکیه از ساختار نظامی-امنیتی ناتو و بهبود مواضع سیاسی ترکیه در تعاملات بین‌المللی این کشور است. این دکترین علاوه بر اهداف نظامی و ژئواستراتژیک، دنبال سهم شدن ترکیه در منابع انرژی دریای مدیترانه و بازارهای صادراتی مناطق پیرامونی است.

¹. (MGSB)

². Türkiye'nin Milli Askeri Stratejisi (TUMAS)

³. Mavi Vatan doktrin - Blue Homeland Doctrine

رهبران نظامی ترکیه در تبیین اهمیت این دکترین همواره به گفته‌های ژنرال عثمانی، خیرالدین بار باروس،^۱ در قرن ۱۶ میلادی استناد می‌کنند که کسی که بر آب‌های این منطقه حکمرانی می‌کند، از بین‌النهرین تا شمال آفریقا حکومت خواهد کرد. چنین مواضعی نشان از اهمیت ویژه قدرت دفاعی مخصوصاً قدرت دریایی در منطقه‌گرایی ترکیه دارد (گل محمدی، ۱۴۰۰: ۹۱)؛ (Golmohammadi, 2021: 91). این مساله در کنار سند تحولات صنعت دفاع ملی ترکیه که در بالا اهداف آن ذکر شد، دو خوانش متفاوت را از تهدید در دکترین امنیت ملی ترکیه مشخص کرد؛ تهدیدانگاری و تهدیدسازی. اولی تهدیدی واقعی است که متوجه منافع ملی این کشور است؛ اما دومی تهدیدی برساخته و تصنعی برای نیل به هدفی مشخص در سیاست داخلی و خارجی است (Yucesoy, 2019: 13). در چنین متنی نیروهای مسلح ترکیه دو عملکرد متفاوت در فرآیندهای تغییر و تحول منطقه‌ای انجام داده است؛ اولی مبارزه با تهدیداتی که متوجه منافع ملی این کشور است. دوم، برای نیل به منافع اقتصادی و سیاسی هست که موجب شده از نیروی نظامی در مأموریت‌های مختلف به‌عنوان بخشی مؤثر و تعیین‌کننده در سیاست خارجی در مناطقی با احتمال درگیری کم یا بدون درگیری از قفقاز جنوبی تا شرق مدیترانه استفاده کند بنابراین شاهد شکل‌گیری یک ژئوپلیتیک تعاملی-تقابلی با اتحاد و ائتلاف‌های گوناگون هستیم (Ozcan, 2020).

۴-۲- رقابت‌ها در قفقاز جنوبی

بدون شک مهم‌ترین فرآیند تغییر و تحول قفقاز جنوبی عملیات نظامی آذربایجان در منطقه قره‌باغ در سال ۲۰۲۰ بود. این عملیات ۴۴ روزه، نه‌تنها جنگی بین دو کشور آذربایجان و ارمنستان بود، بلکه نقطه عطفی در موقعیت جدید ژئوپلیتیکی این منطقه بود که یک تغییر اساسی را بین گذشته و آینده قفقاز جنوبی رقم می‌زد. در این میان ترکیه با حمایت‌های سیاسی و نظامی خود تمام‌قد در کنار آذربایجان ایستاد، به‌طوری‌که پس از اسرائیل و روسیه به سومین تأمین‌کننده بزرگ سلاح آذربایجان تبدیل شد. در این راستا جدای از دستاورد بزرگ ژئوپلیتیکی ترکیه از جنگ قره‌باغ که باعث افزایش و تثبیت جایگاه ترکیه در قفقاز جنوبی شد، می‌توان اینطور تصور کرد که با افزایش نفوذ ترکیه در قفقاز، در آینده هر سه دولت قفقاز جنوبی مجبورند در مورد چگونگی تطبیق با نقش تقویت‌شده ترکیه در منطقه، راهبرد داشته باشند. به لحاظ راهبردی ترکیه با همکاری نزدیک با باکو، خود را به‌عنوان یک کریدور ترانزیتی مهم برای صادرات گاز طبیعی از آذربایجان به اروپا قرار داد. خط لوله ۳۵۰۰ کیلومتری کریدور گاز جنوبی^۲ که گاز «میدان شاه دنیز»^۳ آذربایجان در دریای خزر را از طریق خط لوله قفقاز جنوبی^۴، تاناب^۵ و تاپ‌بِه ترکیه و سپس ایتالیا منتقل می‌کند،

^۱. Hayreddin Barbarossa

^۲. Southern Gas Corridor (SGC)

^۳. Shah Deniz gas field

^۴. South Caucasus Pipeline (SCP)

^۵. Trans-Anatolian gas pipeline (TANAP)

^۶. Trans Adriatic Pipeline (TAP)

ترکیه را به هاب گازی کریدور جنوبی تبدیل می‌کند (Stronski, 2021). در واقع پویایی ژئوپلیتیک متعاقب جنگ اخیر در قفقاز جنوبی و بحران اوکراین فرصت‌های جدیدی را برای پروژه‌های زیرساختی منطقه‌ای باز کرده است و ترکیه در چارچوب نقش اصلی خود در جنگ قره‌باغ به مهم‌ترین متحد آذربایجان تبدیل شد و نقش خود را به‌عنوان یک مرکز ترانزیت انرژی و تجارت در انتقال گاز این کشور به اروپا ایجاد و تقویت کرده است (O'Byrne, 2022). این مساله در سایه تحولاتی که منجر به جنگ اوکراین شد و با توجه به نیاز اروپا به منابع جایگزین گاز از روسیه بعد جدی‌تری به خود گرفت و بار دیگر نقش ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی ترکیه به‌عنوان هاب انتقال گاز به اروپا نمایان شد.

همچنین در چارچوب فرصت‌های ایجادشده بعد از تغییرات ژئوپلیتیکی در نتیجه جنگ قره‌باغ، آذربایجان و ترکیه تمایل دارند تا کریدور زنگزور این آذربایجان و نخجوان که از نظر آن‌ها جایگزین ارزان‌تری برای پروژه‌های تجاری در منطقه است، عملیاتی کنند. این کریدور مسیری کوتاه را ارائه می‌دهد؛ به همین دلیل ترکیه هم‌زمان با تقابل با روسیه و ایران، برای جلب رضایت طرفین مناقشه و بازیگران دخیل در آن، مشارکت ژئوپلیتیکی «۳+۳» که سه کشور قفقاز جنوبی، ارمنستان، آذربایجان و گرجستان و سه همسایه آن‌ها ترکیه، روسیه و ایران را در برمی‌گیرد پیشنهاد داد (Gasimli, 2021). پیشنهادی که می‌توان در راستای گفته لی کوان یو، پدروخوانده «معجزه اقتصادی» سنگاپور در مورد همسایگان تحلیل کرد که گفته: «با همسایگان نجنجید، با آن‌ها تجارت کنید» مدلی که مزیت تجارت دوجانبه را برای همه طرف‌ها در قفقاز جنوبی اثبات می‌کند. اما با توجه به فضای ژئوپلیتیکی تقابلی که در ترکیه در حال شکل دهی به آن در این منطقه هست بعید بنظر می‌رسد که مشارکت ژئوپلیتیکی «۳+۳» شکل بگیرد (Gasimli, 2021).

۴-۳- رقابت‌ها در مدیترانه شرقی

تنش در مدیترانه شرقی برای اولین بار زمانی روشن شد که قبرس جنوبی (قبرس یونانی) توافقی بین‌المللی برای بهره‌برداری از منابع طبیعی اطراف جزیره را امضا کرد. این توافق با هشدارهای ترکیه و بخش ترک‌نشین قبرس روبه‌رو شد. هرچند این مساله با توافق‌نامه منطقه انحصاری اقتصادی^۳ تا حدودی حل و فصل شد با این حال شکل جدیدی از تقابل را رقم زد (Unay, 2021: 368). اختلاف در مورد نحوه تعیین خطوط مرزی دریایی و رقابت بر سر منابع هیدروکربنی شرق مدیترانه به طوری که هر یک از کشورهای اطراف مدیترانه شرقی بیشترین صلاحیت دریایی را داشته باشند باعث شکل‌گیری تقابل ژئوپلیتیکی منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در مدیترانه شرقی شده است و از آنجایی که این تقابل‌ها گاهی سبب شکل‌گیری اتحادها و ائتلاف‌های پیرامون مدیترانه شرقی بین کشورهای آن حوزه همچون توافقات یونان-مصر و یونان-اسرائیل در شرق مدیترانه و حمایت قدرت‌های اروپایی از آن‌ها می‌شود، احساس تنگنای امنیتی ژئوپلیتیکی ترکیه را در معادلات شرق

¹ Zangezur corridor

² Lee Kuan Yew

³ Exclusive Economic Zone (EEZ)

مدیترانه بیش از پیش بالابرده است (Durul, 2020).

اقدامات و عملیات ترکیه در سال‌های اخیر در این منطقه نشان از آن دارد که در صورت مغایرت تحولات مورد بحث با منافع حیاتی این کشور، از اهرم نظامی برای پیشبرد سیاست خارجی و منافع اقتصادی خود بهره می‌گیرد. بخش قابل توجهی از اقدامات نظامی ترکیه در بهره‌برداری از منابع انرژی و هیدروکربنی شرق مدیترانه و همچنین مداخله نظامی در لیبی و توافق با دولت وفاق ملی در تعیین حدود مرزهای دریایی در این راستا قابل تحلیل است (Karbuş, 2018: 249). در این راستا می‌توان هدف ترکیه از رویکردهای خود در مدیترانه شرقی را در دو رویکرد کوتاه‌مدت و بلندمدت تبیین کرد. در کوتاه‌مدت، جلوگیری از لطمه زدن یونان به حقوق و منافع ترکیه در مدیترانه شرقی از طریق ممانعت از سیاست حداکثری یونان در به حاشیه راندن ترکیه با مذاکرات پیدا و پنهان به‌ویژه با مصر و اسرائیل هست تا هرگونه انتقال انرژی مدیترانه شرقی به اروپا فقط از مسیر ترکیه انجام گیرد (Unay, 2021: 383). مضاف بر اینکه، علاوه بر دیپلماسی و قواعد کلی حقوق بین‌الملل، ترکیه در دکترین نظامی جدید خود، از اهرم نظامی به‌عنوان مهم‌ترین پشتوانه برای پیشبرد سیاست خارجی خود بهره می‌برد. آغاز رزمایش میهن آبی، یکی از رزمایش‌های بزرگ دریایی این کشور و اعزام کشتی‌های فاتح و یاوز^۱ را می‌توان با هدف برداشتن گام‌های دیپلماتیک و نظامی جهت تامین منافع منطقه‌ای در راستای گفتمان دیپلماسی کشتی‌های جنگی تحلیل کرد (Unay, 2021: 384-385).

باین‌حال، در عرصه دیپلماسی بین‌المللی، به‌ویژه از سوی دولت‌های یونان، قبرس، فرانسه و ایالات متحده، تلاش‌های ترکیه برای دستیابی منابع هیدروکربنی، نقض حقوق اقتصادی دولت یونانی قبرس تلقی می‌شود. به‌منظور حل مشکلات و تنش‌های مربوط به تحدید حدود حوزه‌های صلاحیت دریایی در مدیترانه شرقی نیاز به یک چارچوب قانونی دقیق برای اکتشاف منابع هیدروکربنی در منطقه ضروری است. باین‌حال، این واقعیت که بازیگران در منطقه نمی‌توانند به حداقل اجماع بر سر تعاریف منطقه انحصاری اقتصادی برسند، ایجاد چنین چارچوب قانونی را دشوار می‌کند (Gürçan & Mortimer, 2019). به‌طور کلی در سطح راهبردی، سیاست مدیترانه شرقی ترکیه در بلندمدت، جلوگیری از تلاش هر قدرت دیگری اعم از منطقه‌ای یا فرامنطقه‌ای در مدیترانه شرقی برای محدود کردن نفوذ فزاینده ترکیه و محدود کردن فضای مانور آن است. زیرا برای آنکارا ضعف در دریا به معنای ورشکستگی اقتصاد هست به همین دلیل دفاع، تجاری‌سازی و استفاده کارآمدتر از سرزمین آبی چه با تقابل و چه با همکاری و ائتلاف‌سازی منعطف با دیگر کشورهای درگیر اولویت این کشور در سیاست ملی دریایی خود است (Pirinççi, 2020). لذا در چارچوب رویکرد توازن بخشی و بهره‌برداری از فرصت‌ها، رویکرد ترکیه چه در مسائل دریای اژه و دریای سیاه و چه در مسائل مدیترانه شرقی ترکیبی از همکاری، رقابت و حتی در صورت لزوم تعارض با بازیگران درگیر باهدف به حداکثر رساندن منافع خود است.

^۱ Yavuz

۴-۴- رویکرد تعاملی-تقابلی ترکیه در بحران اوکراین

سیاستی که ترک‌ها از مدت‌ها قبل با در پیش گرفتن آن در چارچوب «دکترین مشکل صفر با همسایگان» (Kibaroglu, 2012)، توانسته بودند از طریق دیپلماسی، نفوذ خود را در فضای پس از شوروی، علاوه بر قفقاز و آسیای مرکزی در شرق اروپا با موفقیت گسترش دهند (Ozcan, 2012)، در بحران اوکراین اهمیت ژئوپلیتیکی بیشتری پیدا کرد. در چارچوب چنین سیاستی، ترکیه از مدت‌ها قبل سطح رابطه با اوکراین را به سطح مشارکت راهبردی ارتقا داده و همکاری نزدیکی در صنایع دفاعی برقرار کرده بود. در این راستا درحالی که بحران اوکراین به تنش بین غرب و روسیه نیز تبدیل شد، به نظر می‌رسید که تحریم‌های سخت کشورهای ناتو به‌ویژه آمریکا علیه روسیه ممکن است ترکیه را که یکی از اعضای ناتو است و همکاری نزدیک اقتصادی و دفاعی با روسیه دارد، در شرایط سختی قرار دهد. با این حال آنکارا که مدت‌هاست سیاست تعادل بین ناتو و روسیه را دنبال می‌کند، در چارچوب سیاست قانون تعادل ضمن اظهار مواضع خود در خصوص این بحران و محکوم کردن اقدامات روسیه، توانست روابط عمیق اقتصادی خود با روسیه را نه تنها حفظ کند بلکه به واسطه تحریم‌های اقتصادی غرب علیه روسیه، با این کشور گسترش دهد. در این راستا ترکیه ضمن اجرای کنوانسیون مونتر و جلوگیری از عبور کشتی‌های جنگی روسیه به دریای سیاه، اعلام کرد که قصد ندارد روسیه را تحریم کند و تمام تلاش خود را برای بازنگه‌داشتن کانال‌های گفت‌وگو با مسکو برای حل این مشکل به کار خواهد گرفت. مشکلی که غرب نیز از آن استقبال کرد (Tapia, 2022: 16). هرچند که هیچ شکی نیست که ترکیه با رویکرد مشارکتی خود با ناتو به حمایت از اوکراین پرداخته است، اما در یک رو یکدر فرصت طلبانه با امتیازگیری از هر دو طرف توانسته قدرت رقابتی خود را در دیگر حوزه‌ها بطور مثال قفقاز جنوبی (مسئله قره باغ) و عدم حمایت از گروه‌های مسلحی مانند حزب کارگران کردستان ترکیه (پ.ک.ک.)^۱ به عنوان شرط عضویت فنلاند و سوئد در ناتو بالا ببرد.

سوئد یکی از اولین کشورهایی بود که در سال ۱۹۸۴ حزب حزب کارگران کردستان ترکیه را به‌عنوان یک سازمان تروریستی معرفی کرد. با این حال، ترکیه ادعا داشت که سوئد از اعضای پ.ک.ک. حمایت می‌کند. در خصوص فنلاند نیز علت مخالفت ترکیه با پیوستن آن به ناتو به ارتباط این کشور با کردها مرتبط بود. هرچند این کشور جمعیت کرد بسیار کمتری نسبت به سوئد دارد، اما سیاست خارجی آن نیز مشابه سوئد می‌باشد و پ.ک.ک. را به‌عنوان یک سازمان تروریستی قلمداد می‌کند (Turak, 2022). سوئد و فنلاند در چارچوب سیاست‌های اتحادیه اروپا در سال ۲۰۱۹ به دلیل اقدام نظامی آنکارا علیه گروه‌های کرد در سوریه، فروش تسلیحات به ترکیه را متوقف کردند. در این راستا ترکیه موافقت با عضویت سوئد و فنلاند در ناتو را مشروط به دو موضوع کرد. اول اینکه این دو کشور فهرستی را که ترکیه ادعا می‌کند از اعضای پ.ک.ک. هستند و در خاک این دو کشور هستند اخراج و یا به ترکیه استرداد کنند (Rolander & Ummelas, 2022). دوم اینکه تحریم‌های تسلیحاتی را لغو کنند. بازیگری ترکیه در چارچوب رویکرد تعادل و توازن طلبی و

^۱ . Kurdistan Workers' Party

تنظیم دوری و نزدیکی به روسیه در حوزه‌های موضوعی گوناگون باهدف تأمین خواسته‌های خود در غرب، قدرت مانور زیادی به ترکیه داده است. در این راستا ناتو با توجه به این مساله که در صورت عدم موافقت ترکیه با بن‌بستی شبیه مساله قبرس جنوبی مواجه خواهد شد، شروع به اقناع کشورهای سوئد و فنلاند برای تضمین خواسته‌های ترکیه کرد. در این چارچوب ترکیه نه تنها توانست به نگرانی‌های امنیتی خود در خصوص گروه تروریستی پ.ک.ک دست یابد و تحریم‌های تسلیحاتی خود را لغو کند، بلکه تضمین گرفت این کشورها دست از حمایت شبه‌نظامیان کرد شمال سوریه بردارند که آنکارا معتقد است با پ.ک.ک ارتباط دارند (Aslan, 2022).

یکی دیگر از امتیازات اساسی ترکیه در چارچوب کارت بازی خود در مساله بحران اوکراین، ازسرگیری خرید جت‌های جنگنده اف_۱۶ است. سال‌ها، آنکارا مشتری و همکار قابل اعتمادی برای شرکت‌های دفاعی ایالات متحده بود. این کشور علاوه بر خرید تعداد قابل توجه جنگنده‌های اف_۱۶ که اکنون ستون فقرات نیروی هوایی ترکیه محسوب می‌شود، با شروع به کارگیری اف_۳۵، در برنامه ساخت آن‌ها قرار گرفت. در سال ۲۰۱۹ به دنبال خرید سامانه موشکی اس-۴۰۰ ساخت روسیه، آمریکا با تحریم صنعت دفاعی ترکیه فروش جنگنده به ترکیه را متوقف کرد و از برنامه اف_۳۵ کنار گذاشته شد. متعاقب این مساله ترکیه شروع به بازی با کارت نزدیکی به صنعت هوایی روسیه کرد و خرید هواپیماهای جنگنده روسی و توسعه همکاری‌ها را در دستور کار قرارداد. بحران اوکراین بار دیگر کارت بازی دیگری را در اختیار ترکیه قرارداد (Harris, 2022). ترکیه در ازای موافقت خود با عضویت سوئد و فنلاند در ناتو، علاوه بر خواسته‌های خود از این دو کشور و اتحادیه اروپا، برداشتن تحریم تسلیحاتی ترکیه در خرید جنگنده‌های اف_۱۶ و قرار گرفتن در برنامه پیشرفته اف_۳۵ را درخواست کرد. این درخواست ماه‌ها در انتظار دولت بایدن و کنگره آمریکا بود و پیرامون دیدار آنتونی بلینکن وزیر امور خارجه آمریکا و مولود چاووش اوغلو وزیر امور خارجه ترکیه در مقر سازمان ملل در نیویورک (۲۰۲۲) مورد بررسی قرار گرفت و بعد از بحث و بررسی‌های متعدد نهایتاً کنگره آمریکا موافقت خود را مشروط بر تضمین ترکیه مبنی بر عدم نقض حریم هوایی یونان اعلام کرد (Dalay, 2022).

بنابراین ترکیه در چارچوب رویکرد تعادل و توازن بین غرب و شرق در بحران اوکراین توانست از یک طرف ضمن محکومیت روسیه در حمله به اوکراین، با نوعی انعطاف در بحث تحریم‌ها علیه روسیه وارد نشد و منافع قابل توجهی به دلیل شرایط ژئوپلیتیکی در دریای سیاه و سیاست میانجی‌گری بدست آورد. از طرف دیگر توانست با نزدیکی به غرب و ناتو در حمایت از اوکراین در قالب اقداماتی همچون همراهی با سیاست‌های غرب و آمریکا در قبال اوکراین، بستن تنگه‌های سفر و واردات و ارسال پهپادهای بیرق‌دار به اوکراین، بازسازی روابط با کشورهای غربی و ناتو را در دستور کار قرارداد. همچنین با مشروط سازی موافقت پیوستن فنلاند و سوئد به ناتو توانست تحریم‌های تسلیحاتی و حقوق بشری چندین ساله خود را لغو کند. در واقع می‌توان گفت ترکیه با

¹. Southern Cyprus

کارت بازی بحران اوکراین بار دیگر در میانه یک سری از فرآیندهای تغییر و تحول منطقه‌ای، به غرب و آمریکا شرایط ژئوپلیتیکی و ژئوراهبردی خود و نقش مهم خود در امنیت و اقتصاد قاره اروپا را یادآوری کرد و در سایه آن به منافع زیادی نیز دست یافت.

نتیجه‌گیری

در مجموع در نتیجه تحولات ژئوپلیتیکی یک دهه اخیر و بالأخص کودتای نظامی نافرجام جولای ۲۰۱۶، سیاست خارجی و نظامی ترکیه متأثر از این تحولات، تغییرات عمیقی را در دستور کار قرار داد. این تغییرات به نوعی دستور کار سیاست خارجی و نظامی ترکیه را در چارچوب نظم بین‌المللی ناپایدار و تغییرات جدید ژئوپلیتیکی منطقه تعریف و عملیاتی می‌کند. در این راستا رهبران ترکیه همواره گزینه‌های موجود در ائتلاف‌سازی‌های پویا و فعال (و نه لزوماً ثابت در چارچوب نظم سنتی بین‌المللی) با بلوک‌های مختلف قدرت در ترتیبات امنیتی و معادلات محیط پیرامونی خودارزیابی می‌کند. از مهم‌ترین ویژگی‌های رویکردهای سیاست خارجی و نظامی ترکیه در دوره جدید تغییر و تحولات منطقه‌ای، توازن طلبی منعطف و فرصت‌طلبانه در قالب اتحادهای منعطف و پویا بوده است، در عین اینکه از پذیرش تعهدات راهبردی به آن پرهیز می‌کنند. ترکیه چنین انعطافی در ورود به اتحادهای پویا را در فضای جدید ژئوپلیتیکی منطقه برای خود مزیت راهبردی می‌داند و به دلیل موقعیت ژئوپلیتیکی خود، آن را الزامی راهبردی برای تأمین منافع و امنیت ملی تعریف کرده است. در عین حال، از پیامدهای گذار در نظام بین‌الملل، تحولات ژئوپلیتیکی منطقه و نقش فزاینده قدرت‌ها و نهادها در ساختار حکمرانی جهانی برآورد هم‌زمان فرصت و تهدید دارند. از منظر ترکیه در فضای جدید تحولات بین‌المللی و منطقه‌ای، از آنجایی که هیچ رابطه‌ای جایگزین رابطه دیگری نیست و هر رابطه‌ای واجد فرصت‌ها و تهدیدهای خاص خود است، می‌توان هم‌زمان با همه بازیگران با برنامه‌های مختلف و شدت‌های متفاوت همکاری، تقابل و منازعه داشت. به همین دلیل، ترکیه افزایش استقلال راهبردی خود با رویکردی منعطف و پویا در فرآیند جدید برای تطبیق خود با سیستم در حال تحول را نه یک امر تحمیلی، بلکه یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر می‌داند. الگوهای رفتاری ترکیه در مدیریت تنش‌ها در مدیترانه شرقی، قفقاز جنوبی و بحران اوکراین به خوبی رویکرد این کشور در نگاه به هر بحران و تنش به عنوان فرصت و تهدید هم‌زمان، نشان‌دهنده این نگاه جدید ترکیه باهدف به حداکثر رساندن منافع خود در چارچوب تغییرات ژئوپلیتیکی منطقه با اتکا به دکترین وطن‌آبی بوده است. ترکیه با تأکید بر اصل خودیاری در اثر فرآیندهای تغییر و تحول منطقه‌ای به دنبال ائتلاف‌سازی‌های منعطف و پویا در روندهای نوپدید سیاست خارجی و شکل‌دهی به فضای حیاتی و مناطق متحد در راستای هدف کلان استقلال راهبردی و متوازن‌سازی روابط با غرب و شرق است.

منابع فارسی

۱. احمدی، سید عباس، بدیعی ازنده‌ای، مرجان و حیدری موصولو، طهمورث. (۱۳۹۶). تبیین نظری تغییر ماهیت مناطق ژئوپلیتیک در رقابت بین قدرت. فصلنامه ژئوپلیتیک، ۱۳(۳)، ۷۸-۵۵.

۲. گل محمدی، ولی (۱۴۰۰)، تحول در فرهنگ راهبردی و دکترین امنیت ملی ترکیه؛ چرخش یا توازن در سیاست خارجی؟. *فصلنامه مطالعات راهبردی*، ۲۴ (۹۲)، ۱۰۴-۷۳.
۳. صفوی، حمزه، شمس‌آبادی، علی (۱۴۰۰). بررسی انگیزه‌های دولت عدالت و توسعه ترکیه از کارزار نظامی-سیاسی در استان نینوا عراق. *فصلنامه مطالعات بین‌المللی*، ۱۸ (۳)، ۵۲-۲۹.
۴. موسوی شهیدی، سیدمهدی، زارعی، بهادر، پیشگاهی فرد، زهرا، بدیعی ازندهای، مرجان و واثق، محمود، (۱۴۰۰). تبیین نظری تخت‌ها و زمینه‌های روابط ژئوپلی و ارائه مدل پیشنهادی، *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۳ (۳)، ۸۳۲-۸۱۱.

English References

1. Rolander, N., Ummelas, O. (2022). Why Sweden's Stance on Kurds Riles Turkey's Erdogan. <https://www.washingtonpost.com>, at: https://www.washingtonpost.com/business/why-swedens-stance-on-kurds-riles-turkeyserdogan/2022/05/18/4bce097e-d6ad-11ec-be17-286164974c54_story.html.
2. Tapia, F. (2022). The balancing act of Turkish foreign policy and the war in Ukraine. <https://www.ieee.es>, at: https://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_analisis/2022/DIEEEA31_2022_ENG.pdf.
3. 29. Montgomery, s.l. (2022). War in Ukraine is changing energy geopolitics. <https://theconversation.com>, at: <https://theconversation.com/war-in-ukraine-is-changing-energy-geopolitics-177903>.
4. Harris, B. (2022). Congress signals openness to Turkey F-16 sale amid Ukraine cooperation. <https://www.defensenews.com> at: <https://www.defensenews.com/congress/2022/05/04/congress-signals-openness-to-turkey-f-16-sale-amid-ukraine-cooperation/>.
5. Dalay, G. (2022). Ukraine's wider impact on Turkey's international future. <https://www.chathamhouse.org>, at: <https://www.chathamhouse.org/2022/03/ukraines-wider-impact-turkeys-international-future>.
6. Dalay, G. (2022). Turkey gains much from NATO, but a rocky road lies ahead. <https://www.chathamhouse.org>, at: <https://www.chathamhouse.org/2022/07/turkey-gains-much-nato-rocky-road-lies-ahead>
7. Yesiltas, M., Ozdemir, G. (2022). Turkey's Geopolitical environment in 2022. <https://setav.org>, at: <https://setav.org/assets/uploads/2022/02/R194-GuvenlikRadari-2022.pdf>.
8. Gasimli, V. (2021). The 'Zangezur Corridor' is a geo-economic revolution. <https://emerging-europe.com>, at: <https://emerging-europe.com/voices/the-zangezur-corridor-is-a-geo-economic-revolution/>.

9. Ozkizil cik, O. (2021). Turkey is helping contain Iran by encircling its sphere of influence. <https://www.trtworld.com>, at: <https://www.trtworld.com/opinion/turkey-is-helping-contain-iran-by-encircling-its-sphere-of-influence-47771>.
10. Mousavi, M., Zarei, B., Pishgahifard, Z., Badiie Azandehie, M., & Vasegh, M. (2021). Theoretical Specification of Aspects of Geopolitical Relations and a Proposed Model. *Human Geography Research*, 53(3), 811-832.
11. Yackley, A. (2020). How Turkey militarized its foreign policy. <https://www.politico.eu>, at: <https://www.politico.eu/article/how-turkey-militarized-foreign-policy-azerbaijan-diplomacy/>.
12. Yesiltas, M. (2020). The Rise of Turkey's 'Military Activism': The Causes, Context and Strategic Implications. *SETA Publications*, No. 69.
13. Pirinççi, F. (2020). Dogu Akdeniz Rekabeti Türkiye'nin Mücadelesini Daha da Güçlendiriyor. <https://kriterdergi.com>, at: <https://kriterdergi.com/dis-politika/dogu-akdeniz-rekabeti-turkiyenin-mucadelesini-daha-da-guclendiriyor>.
14. Ozcan, N. A. (2020). On the 'military' character of Turkish foreign policy. <https://www.milliyet.com.tr>, at: <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/nihat-ali-ozcan/turk-dis-politikasinin-askeri-karakterine-dair-6129334>.
15. Durul, T. (2020). 5 soruda Dogu Akdeniz'de neler oluyor. <https://www.aa.com.tr>, at: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/5-soruda-dogu-akdenizde-neler-oluyor/1973679>.
16. Brende, B., Allen, J., Funabashi, Y., García, L., Harman, J., Lukyanov, F., Niblett, R., Saran, S., Yadlin, A., Zhenhong, Q. (2020). Shaping a Multiconceptual World 2020, *Comparative Strategy*, 38(3).
17. Mortimer, C. (2019). Turkey-Cyprus Dispute: Why Are the Two Countries Arguing over Drilling rights?. avibile at: Euronews. <https://www.euronews.com>, at <https://www.euronews.com/2019/06/24/turkey-cyprus-dispute-why-are-the-two-countries-arguing-over-drilling-rights>.
18. Türkiye Disisleri Bakanllgi. (2019). T.C. Disisleri Bakanllgi 2019-2023 Stratejik Planı. <https://www.mfa.gov.tr>, at : <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2019-2023-stratejik-plani.pdf>.
19. Kirişçi, K., Toygür, I. (2019). Turkey's new presidential system and a changing West: Implications for Turkish foreign policy and Turkey-West relations. *Turkey Project Policy Paper*, 15.
20. Haugom, L. (2019) *Turkish Foreign Policy Under Erdogan: A Change in International Orientation?*

21. Gurcan, M. (2019). Eastern Mediterranean Heats up as Gas Rivalry Stakes Grow Higher. <https://www.almonitor.com>, at: <https://www.almonitor.com/pulse/originals/2019/06/turkey-eastern-mediterranean-heats-up-gas-rivalry-grows>.
22. Yücesoy, V. (2019). The Recent Rapprochement Between Iran and Turkey: is it Durable or is it a Relationship of Convenience? *Turkish Studies*, 9(3), <https://doi.org/10.1080/14683849.2019.1657773>.
23. Karbuz, S. (2018). Geostrategic Importance of Eastern Mediterranean Gas Resources. Dorsman, A. B. In Ediger, V. and Karan, B. (eds.) *Energy, Economy, Finance and Geostrategy*. Springer, 237-255.
24. Dervis, k. (2018). Global power is shifting. Is it the end of multilateralism?. at: <https://www.weforum.org>, at: <https://www.weforum.org/agenda/2018/07/is-this-the-end-of-multilateralism>.
25. Ikenberry, G. (2018). The End of Liberal International Order. *International Affairs*, 94(1).
26. Austvik, O. G., Rzayeva, G. (2017). Turkey in the geopolitics of energy. *Energy Policy*, Vol. 107, 539-547.
27. Askerov, A. (2017). Turkey's "Zero Problems with the Neighbors" Policy: Was It Realistic. *Contemporary Review of the Middle East*, 4(2), 149-167.
28. Mevlutoglu A. (2016). turkey defense reform detection and recommendation. <https://setav.org>, at: https://setav.org/assets/uploads/2016/09/20160901200637_turkiyenin-savunma-reformu-pdf1.pdf.
29. Murphy, A. (2015). Nationalism, sovereignty, social constructs, human rights. <http://www.exploringgeopolitics.org>, at: <http://www.exploringgeopolitics.org/interview-murphy-alexander-nationalism-overeignty-social-constructs-human-rights-geopolitical-concepts-ideas-imagination>.
30. Hu, Z., Lu, D. (2016). Re-interpretation of the classical geopolitical theories in a critical geopolitical perspective. *Journal of Geographical Sciences*, 26(12), 1769-1784.
31. Barrinha, A. (2014). The Ambitious Insulator: Revisiting Turkey's Position in Regional Security Complex Theory. *Mediterranean Politics*, 19(2), 165-182.
32. Turak, N. (2022). Conflict, politics and history: Why Turkey is standing in the way of Sweden and Finland's NATO bids. <https://www.cnb.com>, at: <https://www.cnb.com/2022/05/23/why-turkey-doesnt-want-sweden-finland-to-join-nato.html>.

33. ozcan, G. (2012). Policy of Zero Problems with the Neighbours. *IEMed Mediterranean Yearbook Med*, 59-63.
34. Kibaroglu, M. (2012). What went wrong with the “zero problem with neighbors” doctrine. *Turkish Policy Quarterly*, 11(3), 85-93.
35. Glassner, M. I. (1999). Geopolitics: Past, Present, and Future. *Perspectives on Political Science*, 28(4), 239-258.

Translated References to English

1. Ahmadi, S. A., Badii Azandahi, M., Heydari Mosulu, T. (2017). Theoretical explanation of the change in the nature of geopolitical regions in the competition between powers. *International Quarterly of Geopolitics*, 13(47), 55-78. **(In Persian)**
2. Askerov, A. (2017). Turkey’s “Zero Problems with the Neighbors” Policy: Was It Realistic. *Contemporary Review of the Middle East*, 4(2), 149-167.
3. Aslan, M. (2022). XII of Sweden and Finland. Charles. <https://www.setav.org>, at: <https://www.setav.org/isvec-ve-finlandiyanin-xii-charlesi/> **(In Turkish)**
4. Austvik, O. G., Rzayeva, G. (2017). Turkey in the geopolitics of energy. *Energy Policy*, Vol. 107, 539-547.
5. Barrinha, A. (2014). The Ambitious Insulator: Revisiting Turkey’s Position in Regional Security Complex Theory. *Mediterranean Politics*, 19(2), 165-182.
6. Brende, B., Allen, J., Funabashi, Y., Garcia, L., Harman, J., Lukyanov, F., Niblett, R., Saran, S., Yadlin, A., Zhenhong, Q. (2020). Shaping a Multiconceptual World 2020, *Comparative Strategy*, 38(3).
7. Dalay, G. (2022). Turkey gains much from NATO, but a rocky road lies ahead. <https://www.chathamhouse.org>, at: <https://www.chathamhouse.org/2022/07/turkey-gains-much-nato-rocky-road-lies-ahead>
8. Dalay, G. (2022). Ukraine’s wider impact on Turkey’s international future. <https://www.chathamhouse.org>, at: <https://www.chathamhouse.org/2022/03/ukraines-wider-impact-turkeys-international-future>.
9. Dervis, k. (2018). Global power is shifting. Is it the end of multilateralism?. at: <https://www.weforum.org>, at: <https://www.weforum.org/agenda/2018/07/is-this-the-end-of-multilateralism>.
10. Durul, T. (2020). 5 soruda Dogu Akdeniz’de neler oluyor. <https://www.aa.com.tr>, at: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/5-soruda-dogu-akdenizde-neler-oluyor/1973679>.
11. Gasimli, V. (2021). The ‘Zangezur Corridor’ is a geo-economic revolution. <https://emerging-europe.com>, at: <https://emerging-europe.com/voices/the-zangezur->

- corridor-is-a-geo-economic-revolution/.
12. Glassner, M. I. (1999). Geopolitics: Past, Present, and Future. *Perspectives on Political Science*, 28(4), 239-258.
 13. Golmohammadi, V. (2021). Transformation in Turkey's strategic culture and national security doctrine; Rotation or balance in foreign policy. *Journal of Strategic Studies*, 24(92), 73-104. **(In Persian)**
 14. GolMohammadi, v. (2021). Evolution in strategic culture and national security doctrine of Turkey; Rotation or balance in foreign policy? *Strategic Studies Quarterly*, 24(92), 73-104. **(In Persian)**
 15. Gurcan, M. (2019). Eastern Mediterranean Heats up as Gas Rivalry Stakes Grow Higher. <https://www.almonitor.com>, at: <https://www.almonitor.com/pulse/originals/2019/06/turkey-eastern-mediterranean-heats-up-gas-rivalry-grows>.
 16. Harris, B. (2022). Congress signals openness to Turkey F-16 sale amid Ukraine cooperation. <https://www.defensenews.com> at: <https://www.defensenews.com/congress/2022/05/04/congress-signals-openness-to-turkey-f-16-sale-amid-ukraine-cooperation/>.
 17. Haugom, L. (2019) *Turkish Foreign Policy Under Erdogan: A Change in International Orientation?*
 18. Hu, Z., Lu, D. (2016). Re-interpretation of the classical geopolitical theories in a critical geopolitical perspective. *Journal of Geographical Sciences*, 26(12), 1769-1784.
 19. Ikenberry, G. (2018). The End of Liberal International Order. *International Affairs*, 94(1).
 20. Karbuz, S. (2018). Geostrategic Importance of Eastern Mediterranean Gas Resources. Dorsman, A. B. In Ediger, V. and Karan, B. (eds.) *Energy, Economy, Finance and Geostrategy*. Springer, 237-255.
 21. Kibaroglu, M. (2012). What went wrong with the “zero problem with neighbors” doctrine. *Turkish Policy Quarterly*, 11(3), 85-93.
 22. Kirişçi, K., Toygür, I. (2019). Turkey's new presidential system and a changing West: Implications for Turkish foreign policy and Turkey-West relations. *Turkey Project Policy Paper*, 15.
 23. Mevlutoglu A. (2016). turkey defense reform detection and recommendation. <https://setav.org>, at : https://setav.org/assets/uploads/2016/09/20160901200637_turkiyenin-savunma-

- reformu-pdf1.pdf.
24. Milli Savunma Sanayi Bakanlğı, (2019). Strategic-Plan-2019-2023. <https://www.sbb.gov.tr>, at: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/11/Stratejik-Plan-2019-2023.pdf>. **(In Turkish)**
 25. Montgomery, s.l. (2022). War in Ukraine is changing energy geopolitics. <https://theconversation.com>, at: <https://theconversation.com/war-in-ukraine-is-changing-energy-geopolitics-177903>.
 26. Mortimer, C. (2019). Turkey-Cyprus Dispute: Why Are the Two Countries Arguing over Drilling Rights?. avible at: Euronews. <https://www.euronews.com>, at <https://www.euronews.com/2019/06/24/turkey-cyprus-dispute-why-are-the-two-countries-arguing-over-drilling-rights>.
 27. Mousavi, M., Zarei, B., Pishgahifard, Z., Badiie Azandehie, M., & Vasegh, M. (2021). Theoretical Specification of Aspects of Geopolitical Relations and a Proposed Model. *Human Geography Research*, 53(3), 811-832.
 28. Murphy, A. (2015). Nationalism, sovereignty, social constructs, human rights. <http://www.exploringgeopolitics.org>, at: <http://www.exploringgeopolitics.org/interview-murphy-alexander-nationalism-overeignty-social-constructs-human-rights-geopolitical-concepts-ideas-imagination>.
 29. Oral, M. (2019). The key to global power struggles and survival. *Geopolitics*. **(In Turkish)**
 30. ozcan, G. (2012). Policy of Zero Problems with the Neighbours. *IEMed Mediterranean Yearbook Med*, 59-63.
 31. Ozcan, N. A. (2020). On the 'military' character of Turkish foreign policy. <https://www.milliyet.com.tr>, at: <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/nihat-ali-ozcan/turk-dis-politikasinin-askeri-karakterine-dair-6129334>.
 32. Ozkizil cik, O. (2021). Turkey is helping contain Iran by encircling its sphere of influence. <https://www.trtworld.com>, at: <https://www.trtworld.com/opinion/turkey-is-helping-contain-iran-by-encircling-its-sphere-of-influence-47771>.
 33. Pirinççi, F. (2020). Doğu Akdeniz Rekabeti Türkiye'nin Mücadelesini Daha da Güçlendiriyor. <https://kriterdergi.com>, at: <https://kriterdergi.com/dis-politika/dogu-akdeniz-rekabeti-turkiyenin-mucadelesini-daha-da-guclendiriyor>.
 34. Rolander, N., Ummelas, O. (2022). Why Sweden's Stance on Kurds Riles Turkey's Erdogan. <https://www.washingtonpost.com>, at: https://www.washingtonpost.com/business/why-swedens-stance-on-kurds-riles-turkeyserdogan/2022/05/18/4bce097e-d6ad-11ec-be17-286164974c54_story.html.

35. Safavi, H., Shamsabadi, A. (2021). Investigating the motives of the government of justice and development of Turkey from the military-political campaign in Nineveh province of Iraq. *International Studies Quarterly*, 18(3), 29-52. **(In Persian)**
36. Tapia, F. (2022). The balancing act of Turkish foreign policy and the war in Ukraine. <https://www.ieee.es>, at: https://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_analisis/2022/DIEEEA31_2022_ENG.pdf.
37. Turak, N. (2022). Conflict, politics and history: Why Turkey is standing in the way of Sweden and Finland's NATO bids. <https://www.cnbc.com>, at : <https://www.cnbc.com/2022/05/23/why-turkey-doesnt-want-sweden-finland-to-join-nato.html>.
38. Turkish Ministry of Foreign Affairs. (2019). T.C. Strategic Plan of the Ministry of Foreign Affairs 2019-2023. <https://www.mfa.gov.tr/data>, at : <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2019-2023-stratejik-plani.pdf.I>. **(In Turkish)**
39. Türkiye Disisleri Bakanligi. (2019). T.C. Disisleri Bakanligi 2019-2023 Stratejik Planı. <https://www.mfa.gov.tr>, at : <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2019-2023-stratejik-plani.pdf>.
40. unay, S. (2021). The Aegean Sea and the Eastern Mediterranean in the Global and Regional Balance Based on the Axes of Geography, History and International Law. **(In Turkish)**
41. Yackley, A. (2020). How Turkey militarized its foreign policy. <https://www.politico.eu>, at: <https://www.politico.eu/article/how-turkey-militarized-foreign-policy-azerbaijan-diplomacy/>.
42. Yesiltas, M. (2020). The Rise of Turkey's 'Military Activism': The Causes, Context and Strategic Implications. *SETA Publications*, No. 69.
43. Yesiltas, M., Ozdemir, G. (2022). Turkey's Geopolitical environment in 2022. <https://setav.org>, at: <https://setav.org/assets/uploads/2022/02/R194-GuvenlikRadari-2022.pdf>.
44. Yücesoy, V. (2019). The Recent Rapprochement Between Iran and Turkey: is it Durable or is it a Relationship of Convenience? *Turkish Studies*, 9(3), <https://doi.org/10.1080/14683849.2019.1657773>.